

Geschilderde muurreclames

Reclame komt al ver voor onze jaartelling voor. In het oude Egypte zijn hiervan al de nodige voorbeelden gevonden terwijl ook opgravingen in Pompeï hebben aangetoond dat gevelreclame toen al op ruime schaal werd toegepast. In de middeleeuwen werd er in Europa vooral buitenshuis reclame gemaakt door gevelstenen en uithangborden. Reclame bleef lang passief van karakter. De voorbijganger werd op het product of dienst geattendeerd, maar meer ook niet. De opkomst van industrialisatie en massaproductie leidde tot een andere vorm van reclame. Gevelstenen verloren hun betekenis, maar uithangborden bleven in zwang aan de gevels van de snel groeiende middenstand. De opkomst van het affiche betekende dat reclame een alledaags fenomeen begon te worden. Ook de geschilderde gevelreclame deed al snel van zich spreken, gevolgd door geëmailleerde reclameborden.

Als muurreclame komen we twee vormen tegen. De oudste vorm bestaat uit louter letterreclame voor een bepaald product of de naam van een winkel of bedrijf. Later gevolgd door reclame met sprekende kleurrijke afbeeldingen op doorgaans vrije muurvlakken. Vooral in grote steden als Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht werd deze vorm van reclame op grote schaal toegepast. Maar ook in kleinere plaatsen zijn er voorbeelden van te vinden, zo ook in Leerdam.

Er is slechts één geschilderde muurreclame bewaard gebleven. De overige zijn gevonden aan de hand van foto's uit de historische fotocollecties. De panden waarop ze waren aangebracht zijn in de loop der tijd gesloopt, zodanig verbouwd dat daarbij de muurreclames verdwenen zijn of kregen een andere functie waarbij de reclame verwijderd of overgeschilderd werd.

Echt in het oog vallende muurreclames zijn niet gevonden en beperkt het resultaat zich grotendeels tot gebruikte letterreclame. Dit bijvoorbeeld in tegenstelling tot Gorinchem waar we in de Gasthuisstraat een opvallende reclame vinden van de Echte Gorcumsche Zoute Bollen, die inmiddels mooi gerestaureerd is.

Onderstaand volgt een overzicht van alle tot nu toe in Leerdam gevonden geschilderde muurreclames.

MARKT 20

Dit pand op de hoek met de Hoogstraat zal in de huidige vorm uit het begin van de 19^e eeuw dateren.¹ De gevels zijn gepleisterd met ingesneden voegen. De zijgevel aan de Hoogstraatzijde is grotendeels blind. Op deze gevel vinden we de enige nog bewaard gebleven muurreclame. Ze bestaat uit een kader met daarin de volgende tekst:

SMEDERIJ J. VAN DUFFELEN
KACHELS EN FORNUIZEN
PORCELEIN EN AARDEWERK

Het zicht op de tekst wordt gedeeltelijk ontnomen door een er voor staande paal met verkeersbord. Het geheel is dringend aan restauratie toe.

KERKSTRAAT 33/A

Het pleisterwerk op de gevels van dit hoekpand is later aangebracht.² Foto's uit het begin van de 20^e eeuw laten gevels in metselwerk zien. Ook toen stond er op gevel aan de Kerkstraatzijde al een tekst, nl. PROEFLOKAAL.

Op de hier afgebeelde foto staat tussen de beide ramen aan de zijde van de Kerkstraat de volgende geschilderde tekst, voorzien van een kader

CAFE
RESTAURANT
T. VERHOEVEN

Op de gevel aan de Marktzijde vinden we een eveneens omkaderde tekst: CAFÉ RESTAURANT.

Beide gevelreclames zijn inmiddels verdwenen, zoals onderstaande recente foto laat zien.

KERKSTRAAT/HOEK MARKT

Uitgave van C. van Tuinen & Zn, Leerdam, Kerkstraat. — Markt.

Boven de ingang van dit pand, gelegen op de schuine hoek van de beide straten, vinden we in een nis een geschilderde tekst die gelijk duidelijk maakt om wat voor winkel het gaat. We lezen:

WINKELONDERNEMING
SELFHELP
KOLONIALE WAREN
TABAK & SIGAREN
LEERDAM
ROTTERDAM-CHARLOIS

Een tekst die voorlopig nog wel wat vragen oproept. Blijkbaar had winkelier H.F. Sommer ook nog een zaak in Rotterdam-Charlois en werden beide zaken onder de naam "Selfhelp" gedreven.

Door een ingrijpende verbouw van het pand is de muurreclame verdwenen.

KERKSTRAAT 34

Het rechts op deze foto voorkomende pand is inmiddels gesloopt en zo is dus ook de geschilderde reclame verdwenen.

In het midden tussen de beide ramen ontwaren we de tekst W.J. BATS. Hierachter en eronder nog een nader te ontcijferen tekst. Op andere foto's is te zien dat op het donkere vlak tussen de ramen een reclamebord heeft gezeten met links en rechts hiervan een geschilderde schoen. Onder dit alles de tekst 1° KLAS REPARATIE INRICHTING.

KERKSTRAAT 52

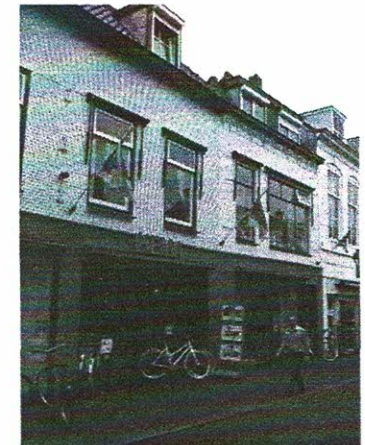

Op de plaats waar we nu de HEMA vinden was eens het garagebedrijf van de Gebroeders Ames gevestigd. Hun naam vinden we boven de etalage en ingang, maar ook op de zijgevel van het pand aan de rechterzijde. Hier staat op een witte ondergrond de tekst

Gebrs. AMES
RIJWIELEN
MOTOREN
AUTOMOBIELEN

Het pand maakt nu deel uit van de HEMA, waarbij het ingrijpend verbouwd is en ook de zijgevel als zodanig in de nieuwbouw is opgenomen.

KERKSTRAAT 93

In dit eens als veerhuis in gebruik zijnde pand is nu een restaurant gevestigd.³ Het dateert mogelijk uit de 17^e eeuw en was eens eigendom van 's Rijks Domeinen. En in een veerhuis kon natuurlijk ook wat gedronken worden en zelfs biljart gespeeld. We vinden dit duidelijk op de gevel aan de zijde van de Lingedijk aangegeven. Want hier kwam je de stad binnen vanaf het veer.

Maar het was ook mogelijk de fiets in het veerhuis te stallen. Dit lezen we op de tekst links van het raam: BERGPLAATS voor RIJWIELEN.

Als we op de foto goed kijken staan er aan de kant van de Kerkstraat ook nog teksten, maar deze zijn niet te ontcijferen.

Vergelijken we oude en de nieuwe foto met elkaar dan zien we dat de geschilderde teksten verdwenen zijn.

geschilderde teksten

MARKT 6-8

Op de gepleisterde gevel van dit 18^e eeuwse pand werd eens reclame gemaakt voor de winkel die er in gevestigd was.⁴ Op de gevel vinden we de volgende geschilderde tekst:

VAN RIJ & DE VOR
PORSELEIN AARDEWERK EMAILLE

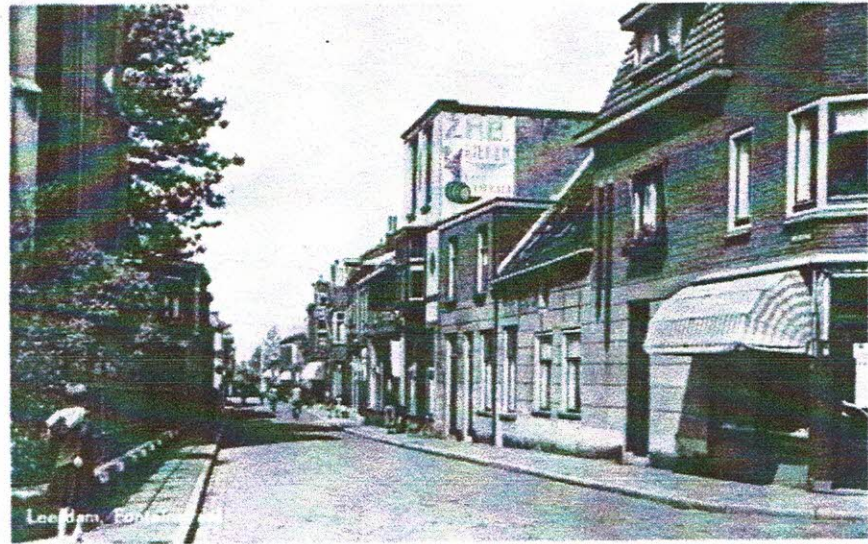
Verder op een lijst boven de etalage en ingang

KOLONIALE EN GRUTTERSWAREN

Na verandering van eigenaar is de geschilderde geveltekst verdwenen en helaas ook de onderpui.

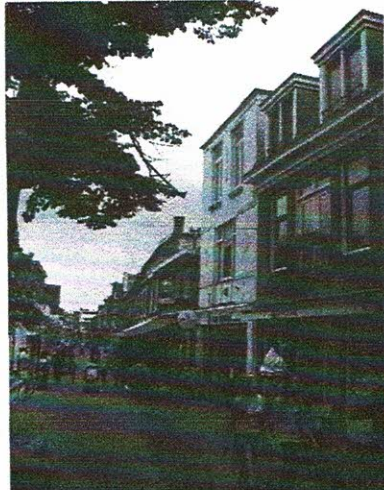
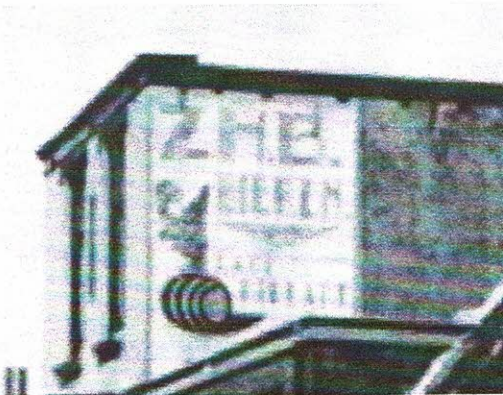

FONTEINSTRAAT 6

Op de rechter zijgevel van dit indertijd hoog boven de bebouwing uitstekende pand vinden we een reclame voor Z.H.B. Bieren. Reclame voor dit biermerk van de Zuid-Hollandsche Bierbrouwerij zullen we nog meer tegen komen. En dat had een reden.

Het pand heeft in de loop der jaren een ander uiterlijk gekregen en daarmee zal ook deze muurreclame verdwenen zijn. Aan de rechterzijde verrees hogere nieuwbouw.

VLIETSKANT 35

In de bovengevel van dit opmerkelijke pand op de hoek van de Vlietskant en de Bergstraat bevindt zich aan beide zijden een terugliggend vlak, waarin eens geschilderde teksten stonden.

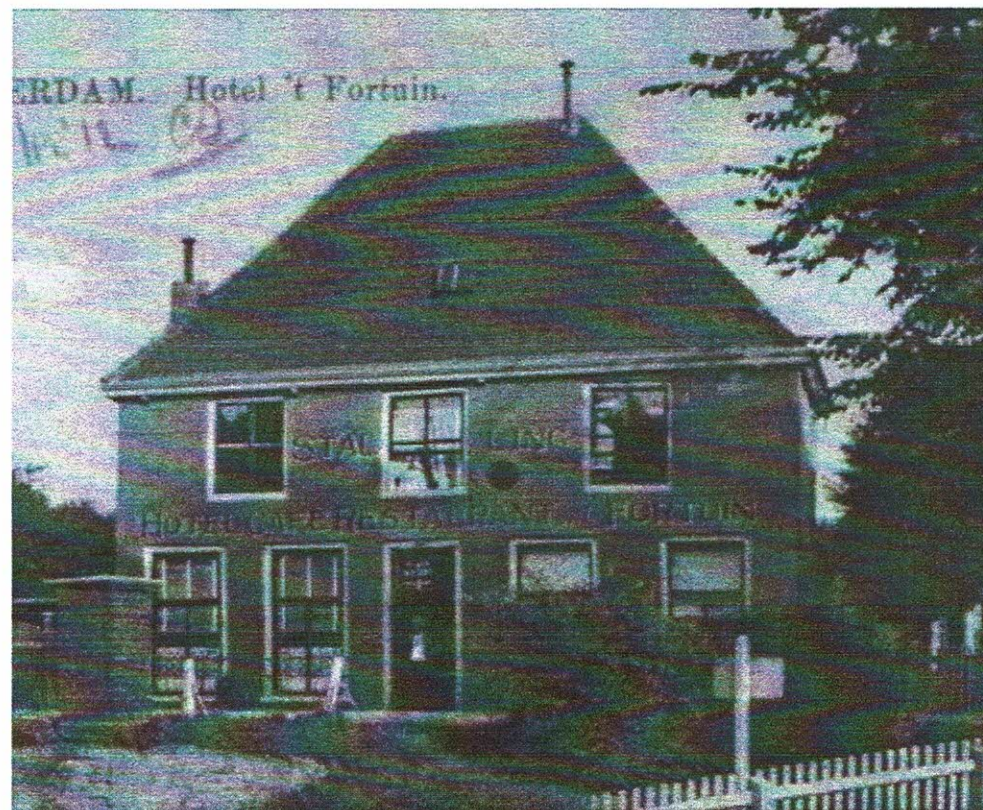

In het pand was vanaf eind 1800 tot de veertiger jaren van 1900 de smederij van J. van Karsen gevestigd.⁵ We vinden dit duidelijk aangegeven door de teksten GROF EN HOEF SMEDERIJ en J. VAN KARSEN SMID.

Begin jaren veertig van de twintigste eeuw werd het pand aangekocht door Cees Boterkooper, eigenaar van de zuivelfabriek in Schoonrewoerd. De tekst van de smederij verdween en werd vervangen door een verwijzing naar deze zuivelfabriek. De in het pand gevestigde zuivelwinkel verdween en ook de gevelreclame.

DOKTER C. VOOGDPLEIN

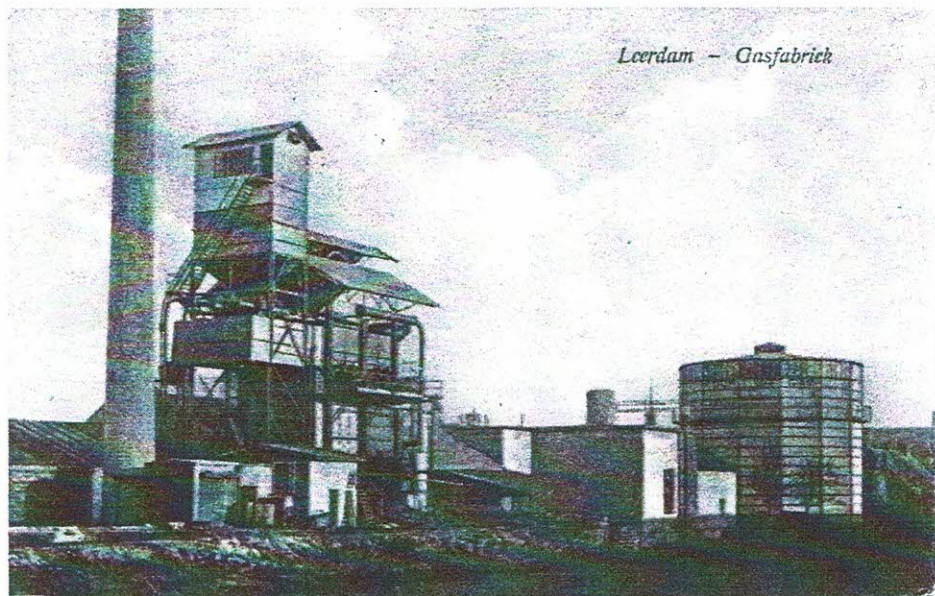

Buiten de stadspoort (Schoonrewoerdse poort) stond al vele eeuwen een café en uitspanning. Deze bood ondermeer onderdak aan degenen die na het sluiten van de poort niet meer de stad in konden.

Het inmiddels al lang geleden gesloopte gebouw stond als laatste bekend onder de naam "Hotel Kemp", naar de laatste eigenaar.

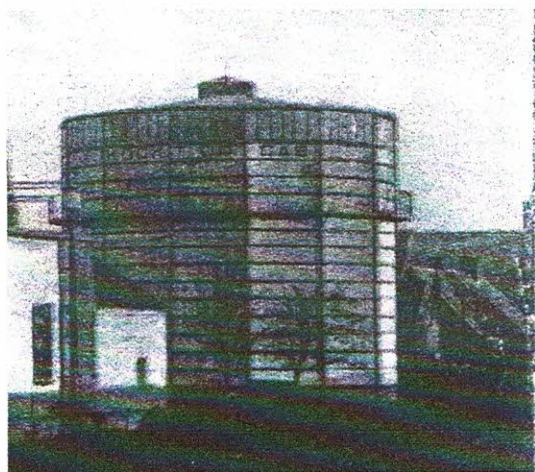
Op de voorgevel stond een voor zich zelf sprekende tekst, waarbij de naam van 't café nog "'t FORTUIN" was.

MEENT

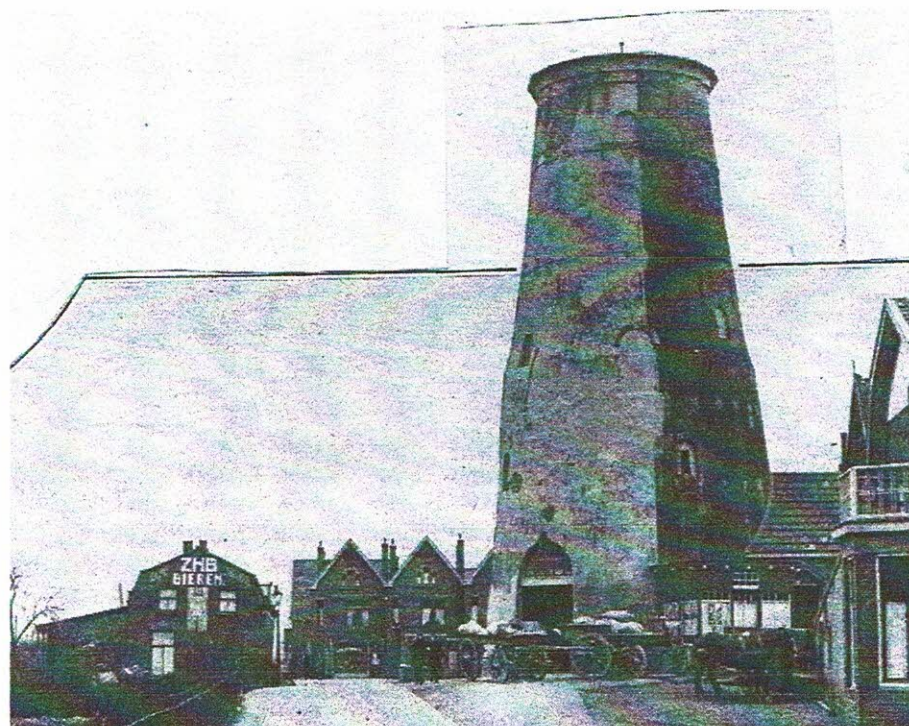

In 1902 werd aan de Meent een nieuwe gasfabriek gebouwd. Een bedrijf dat inmiddels geheel verdwenen is en waaraan nog slechts enkele straatnamen herinneren.

Eén van de gashouders werd voorzien van een wervende tekst KOOKT OP GAS.

WESTWAL

Aan de Westwal tegenover de korenmolen stond eens een café dat luisterde naar de naam "Café De Witte Brug". De eigenaar was C. Groen. De naam van het café was afkomstig van de er naast liggende brug die Westwal en Meent met elkaar verbond.

Op de gevel van dit café vinden we weer een reclame voor Z.H.B. Bieren. En aan beide zijden daarvan ontwaren we net nog de tekst "Café" en "Witte Brug".

Het pand is inmiddels gesloopt.

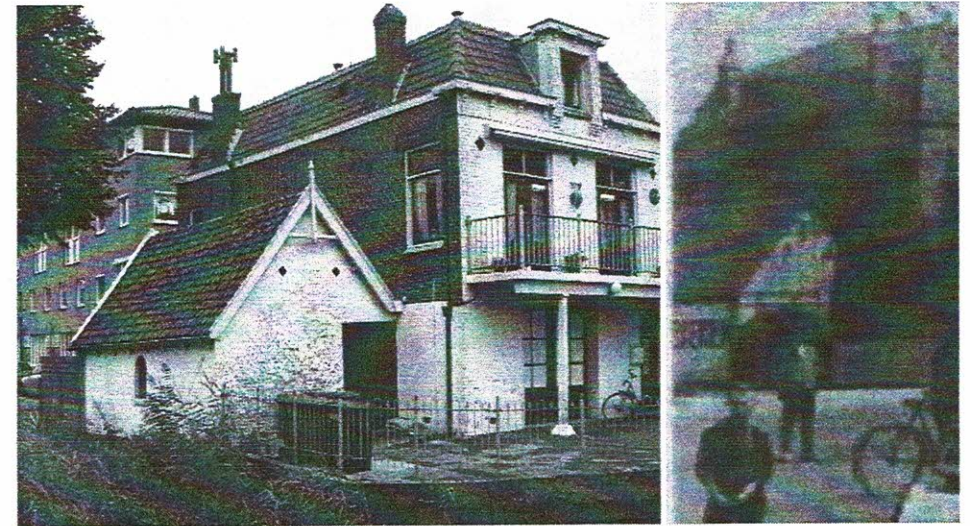
MEENTPLEIN 8

Op de hoek van de Meent en het Meentplein bevond zich o.a. de winkel van D(orus) O. van de Weteringh. Deze verkocht kruidenierswaren en sigaren.⁶ Maar dreef ook een limonadefabriek en bierhandel. En in dat laatste komen we weer reclame tegen voor de Z.H.B. Bieren. Van de Weteringh handelde namelijk in de bieren van deze Zuid-Hollandsche Bierbrouwerij, die van 1881 tot 1974 in Den Haag gevestigd was.⁷ En dat zal dan ook de reden geweest zijn dat we op meerdere plaatsen in de stad reclame voor dit biermerk tegen komen.

Op deze historische foto zien we net nog de tekst "BIEREN" naar we mogen aannemen dat er "Z.H.B." voorgestaan zal hebben.

Op de kop van het nog steeds bestaande gebouwtje ontwaren we de tekst IJS KELDER. En hierbij ontstaat dan de link met de limonadefabriek. In de tijd dat er nog geen koelsystemen bestonden werd van een ijskelder gebruik gemaakt, waarin gedurende de winter grote stukken ijs van bijv. een nabijgelegen sloot werden opgeslagen en ter isolatie met hooi werden afgedekt. Indien er maar voldoende ijs is opgeslagen kan het hele jaar door een hoeveelheid hiervan behouden blijven. In warmere periodes was het dan mogelijk uit deze ijskelder ijs te halen.

1. LITERATUURLIJST

Blom, Teunis, *Bewaarde Schoonheid, Het cultureel erfgoed in de gemeente Leerdam (Leerdam-Schoonewoerd-Oosterwijk-Kedichem)*, Leerdam 2011

Havelaar, J.J. (red.), *Tekens aan de wand. Geschilderde muurreclames in Nederland*, Rotterdam 2012

2. NOTEN

1. Bewaarde Schoonheid, p. 90
2. Bewaarde Schoonheid, p. 45
3. Bewaarde Schoonheid, p. 59
4. Bewaarde Schoonheid, p. 86
5. Bewaarde Schoonheid, p. 116
6. Walt, Harm, Een wandeling door Leerdam, gemaakt door enkele Leerdammers, in: *Van Stad en Graafschap Leerdam*, jaargang 16, nr. 4.
7. nl.wikipedia.org

OPROEP

Bovenstaande muurreclames werden hoofdzakelijk gevonden aan de hand van oude foto's. Compleet zal dit beeld wel niet zijn. Weet u nog bestaande geschilderde muurreclames of plaatsen waar er ooit eens geweest zijn, meldt dit dan even aan het secretariaat.

Teunis Blom